

Khaustova Yevheniia,

Ph. D (Economics), Associate Professor

Breus Svitlana

Ph. D (Economics), Associate Professor

Kyiv National University of Technologies and Design (Ukraine, Kyiv)

RESEARCH OF INFLUENCE OF THE INTELLECTUAL COMPONENT OF ACTIVITY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS ON THEIR ECONOMIC SECURITY

Хаустова Є.Б.,

канд. екон. наук, доцент

Бреус С.В.

канд. екон. наук, доцент

Київський національний університет технологій та дизайну (Україна, Київ)

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО СКЛАДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ЇХ ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ

In the article identified reliability of the protection of innovation and human capital of universities as a component of the intellectual, based on the results of the analysis of changes in the indicators of innovation activity and the development of scientific and pedagogical staff of the University according to TOP-200 rating for Ukraine for 2013-2017 years. Research done of influence of intellectual component of activity of higher educational institutions on their economic security.

Keywords: *higher education institutions, innovation activity, intellectual capital, integral indicator of higher education activities, quality of training, international recognition, higher educational institutions economic security, Balanced Scorecard.*

В статті на підставі результатів аналізу змін індикаторів інноваційної діяльності та розвитку науково-педагогічного персоналу вищих навчальних закладів за даними рейтингу ТОП-200 Україна за 2013-2017 роки, визначено надійність захисту інноваційного та людського капіталів ВНЗ як складових інтелектуального. Здійснено дослідження впливу інтелектуального складової діяльності ВНЗ на їх економічну безпеку.

Ключові слова: *вищі навчальні заклади, інноваційна діяльність, інтелектуальний капітал, інтегральний показник діяльності ВНЗ, якість навчання, міжнародне визнання, економічна безпека ВНЗ, збалансована система показників.*

З метою визначення загроз від зовнішньої агресії та можливостей захисту інтелектуального капіталу у сфері вищої світи проаналізовано зміну інтегрального показника діяльності 13 з 18 вищих навчальних закладів (ВНЗ) переміщених з тимчасово окупованих територій Криму, Донецької та Луганської областей [1] та їх місць у рейтингу ТОП-200 Україна за 2013-2017 роки (при цьому враховано, що рейтинг у 2014 році сформовано за фактичними даними 2013 року) [2-5] (таблиця 1).

Порівняння їх рейтингів за даними таблиці 1 свідчить, що незважаючи на об'єктивні складнощі в організації навчального процесу цих ВНЗ у результаті переміщення (недостатній рівень необхідного науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення, значні кадрові втрати, а також скорочення контингенту студентів) перша група з 6-ти ВНЗ не залишила межі своєї півсотні в ТОП-200 Україна, а першим 5-и вишам вдалося утримати та

навіть покращити значення інтегрального показника.

Таблиця 1

**Значення інтегрального показника діяльності ВНЗ
в рейтингу ТОП 200 Україна / місце ВНЗ в рейтингу ТОП 200 Україна**

Назва вищого навчального закладу	Інтегральний показник діяльності ВНЗ в рейтингу ТОП 200 Україна / місце ВНЗ в рейтингу ТОП 200 Україна			
	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Донецький національний технічний університет	31,4/18	39,0/16	34,8/20	32,1/25
Донецький національний університет імені Василя Стуса	28,1/23	35,63/20	32,7/25	31,6/27
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	27,1/30	32,8/27	31,2/34	27,7/41
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського	23,1/58	26,5/52	25,4/58	22,7/74
Донбаський державний технічний університет	17,0/116	20,2/115	19,5/120	18,3/37
Донбаська національна академія будівництва і архітектури	13,9/164	16,6/151	14,9/169	14,6/173
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	29,8/21	33,0/25	31,1/31	27,3/64
Донецький національний медичний університет	28,1/23	33,3/23	31,6/30	22,3/85
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського	26,8/32	32,9/26	– *	18,8/127
Луганський державний медичний університет	22,6/61	25,2/61	24,5/67	16,7/154
Донецький державний університет управління	22,2/65	25,1/64	24,5/66	20,3/112
Луганський національний аграрний університет	19,5/90	20,0/118	18,6/123	16,0/162
Луганська державна академія культури і мистецтв	– *	12,4/195	11,4/197	– *

* – ВНЗ відсутній у рейтингу у зазначений період

До другої групи ВНЗ за змінами рейтингових позицій слід віднести ті вищі, позиції яких погіршились в наступних півсотнях рейтингу та одночасно відбулось зниження їх інтегрального показника: Луганський національний університет ім. Т. Шевченка, Донецький національний медичний університет, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Луганський державний медичний університет, Донецький державний університет управління, Луганський національний аграрний університет.

До останньої групи можна віднести ВНЗ, переміщені з тимчасово окупованих територій ті, що покинули рейтинг (Луганська державна академія культури і мистецтв) або взагалі не входили до двох сотень найкращих закладів України протягом 2013-2017 років (Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, Донецький юридичний інститут МВС України, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Горлівський інститут іноземних мов державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет, Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти).

Згідно рейтингу ТОП-200 Україна [5] інтегральний показник діяльності ВНЗ (ІЗ) складається з таких критеріїв: Оцінка якості науково-педагогічного потенціалу (Інп), Оцінка якості навчання (ІН); Оцінка міжнародного визнання

(ІМВ). Для їх формування використовуються 24 індикатори прямого виміру з сумарною вагою 80%, показник інформаційних ресурсів (якість та функціональна повнота веб-сайтів університетів) – 5% і результати експертного оцінювання з ваговим коефіцієнтом 15% (рівня базової, загальноосвітньої підготовки студентів, рівня їхньої фахової підготовки, рівня практичного володіння інформаційними технологіями, затребуваності випускників вишів на ринку праці).

Починаючи з 2015-2016 років удосконалено методику визначення рейтингів ТОП-200 Україна шляхом додаткового введення критерію «Інноваційна діяльність університетів» в розрахунок індексу якості науково-педагогічного потенціалу. Даний критерій кількісно визначає обсяги інвестицій від приватного та високотехнологічного бізнесу (наукові парки, промислові кластери, окремі Startup тощо). Крім того, для оцінювання міжнародного визнання освітнього закладу додатково враховується його участь у програмах «Горизонт 2020», Seventh Framework Programme, TEMPUS, Erasmus+.

Такими нововведеннями в рейтингу було посилено фактор впливу інтелектуальної складової через оцінку інноваційної діяльності та розвитку науково-педагогічних працівників, що визначило деякий перерозподіл рейтингових місць серед вітчизняних ВНЗ у 2015-2017 роках на користь технічних або класичних університетів із світовим рівнем визнання науково-академічних досягнень та традицій. У свою чергу використання індикаторів оцінки інноваційної діяльності та розвитку науково-педагогічних працівників дозволяє визначити надійність захисту інноваційного та людського капіталів як складових інтелектуального капіталу ВНЗ.

Таблиця 2

Індекси інтегрального показника рейтингу ВНЗ

Назва ВНЗ (місце у рейтингах 2013/2017 років)	Оцінка якості науково-педагогічного потенціалу		Оцінка якості навчання		Оцінка міжнародного визнання	
	2013 рік	2017 рік	2013 рік	2017 рік	2013 рік	2017 рік
Донецький національний технічний університет (18/25)	9,6	10,2	9,5	9,7	12,3	12,2
Донецький національний університет імені Василя Стуса (23/27)	15,1	9,7	5,6	9,7	7,4	12,1
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (30/41)	6,8	8,3	7,7	7,3	12,7	12,0
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (58/74)	6,3	8,0	5,6	6,7	11,1	8,0
Донбаський державний технічний університет (116/137)	6,6	7,5	4,0	5,0	6,4	5,7
Донбаська національна академія будівництва і архітектури (164/173)	3,8	5,5	3,9	4,3	6,1	4,9

Дані таблиці 2 свідчать, що вирішальним для рейтингу 3-х з першої групи ВНЗ став індекс міжнародного визнання, зокрема кількість та обсяг фінансування проектів та грантів в рамках європейських програм «Горизонт

2020», TEMPUS, Erasmus+ та інших. Незважаючи на незначне зниження індексу якості навчання у Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля та відчутне погіршення індексу якості науково-педагогічного потенціалу у Донецькому національному університеті ім. В. Стуса, цим ВНЗ та Донецькому національному технічному університету за рахунок їх активної участі в міжнародних дослідницьких програмах вдалося покращити інтегральний показник рейтингу. Кількість проектів TEMPUS IV PROJECTS у зазначених закладах коливається за період 2013-2017 років від 3 до 6, без урахування програм мобільності.

У той же час при позитивній динаміці індексів якості науково-педагогічного потенціалу та якості навчання з одночасно негативною динамікою індексу міжнародного визнання значно погіршується рейтинг інших 3-х з першої групи ВНЗ: Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського (кількість міжнародних проектів 2), Донбаського державного технічного університету (кількість міжнародних проектів 1), Донбаської національної академії будівництва і архітектури (кількість міжнародних проектів 1). Загалом, навіть при позитивній динаміці індексів якості науково-педагогічного потенціалу та якості навчання одночасно з негативною динамікою індексу міжнародного визнання у зазначених вище ВНЗ значно знизилися рейтингові позиції за останні 4 роки. Слід відмітити, що розглянуті ВНЗ мають статус регіональних або не мають значного міжнародного визнання та відносно програють за популярністю серед абітурієнтів. Погіршення їх позицій у рейтингах, зокрема ТОП 200 Україна можна вважати загрозою їх економічній безпеці. Зазначені факти можуть підтверджувати взаємозв'язок між людським та інноваційним капіталом [6], а також свідчити про відносно високу надійність їх захисту у таких ВНЗ як: Донецький національний технічний університет, Донецький національний університет ім. В. Стуса, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля.

Загалом можна зазначити, що складові рейтингу ТОП-200 Україна [5], що входять до оцінки інтегрального показника діяльності ВНЗ є також складовими методичного підходу до оцінювання економічної безпеки ВНЗ відповідно до підходів формування збалансованої системи показників (Balanced Scorecard – BSC), що складається з фінансової, клієнтської, організаційної й складової навчання та розвитку персоналу, розглянутої в працях її авторів [7]. Зазначені критерії можуть бути враховані у методичному підході до оцінювання економічної безпеки ВНЗ у групах клієнтської, організаційної й складової навчання та розвитку персоналу BSC.

Література:

1. Переміщенні ВНЗ: три роки на новому місці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/statti/9793-peremischenni-vnz-try-roky-na-novomu-mistsi>.
2. «Топ 200 Україна» 2017: Інноваційність і суспільна затребуваність - головні критерії діяльності університетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=5209>.
3. Інтегральний показник діяльності ВНЗ України за результатами визначення рейтингів університетів України III, IV рівнів акредитації «Топ-200 Україна» у 2014 році

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=3281>.
4. Інтегральний показник діяльності ВНЗ України за результатами визначення рейтингів університетів України III, IV рівнів акредитації «Топ-200 Україна» у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=4069>.
  5. Олеся Линовицька: Університетські рейтинги, як невід’ємна складова інтеграційних процесів в економіці і суспільстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=4757>.
  6. Ayub, U., Kausar A., Qadri M. Linking Human Capital and Organisational Innovative Capabilities of Financial Institutions: Evidence from a Developing Country of South Asia // Journal of information & knowledge management, Volume Year): 16 (2017), Issue (Month): 04 (December), p. 1-23.
  7. Kaplan R. S., Norton D. P. The Balanced Scorecard – Measures that Drive Performance / R. S. Kaplan, D. P. Norton [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hbr.org/2005/07/the-balanced-scorecard-measures-that-drive-performance>.